

2022-06-07

Till utredningen "Barn och unga i samhällets vård" Dir. 2021:84

Synpunkter från medlemmar i Famna och Fremia till utredningen "Barn och unga i samhällets vård"

Bakgrund

Famna och Fremia bjöd gemensamt in utredaren Carina Ohlsson för att berätta om det pågående arbetet kring utredningen "Barn och unga i samhällets vård". Syftet med mötet var att orientera våra medlemmar om utredningens arbete och ge medlemmar verksamma inom området möjligheten att lämna synpunkter till utredningen. Ett antal medlemmar har därefter till oss lämnat ytterligare synpunkter och erfarenheter av att bedriva HVB- och familjehem. Dessa verksamheter presenteras nedan. Vi hoppas att utredningen kan ha nytta av deras erfarenheter och inspel.

Kort om Famna och Fremia

Fremia företräder 5 600 medlemsorganisationer som gemensamt har cirka 150 000 anställda. Medlemmarna är i huvudsak organisationer inom idéburen välfärd, civilsamhällesorganisationer, samt kooperativa och värderingsstyrda företag.

Famna är riksorganisationen för idéburen välfärd i Sverige och har ca 100 medlemmar som alla bedriver välfärd utan vinstsyfte. Vårt uppdrag är att, tillsammans med våra medlemmar, bedriva informations- och påverkansarbete om frågor som rör utveckling och tillväxt inom idéburen svensk välfärd.

Medlemmar som bidragit med synpunkter utifrån sina erfarenheter av att bedriva HVB- och familjehem

Räddningsmissionen

Grundat: 2016

Geografiskt område: I Göteborg med omnejd. Våra familjehem ligger inom 1,5 timmes bilresa från huvudkontoret.

Placeringar per år: ca 20

Uppdragsgivare: Göteborg, Öckerö, Borås, Kungsbacka. Får uppdrag från hela Sverige.

Bergslagsgårdar

Grundat: 1986

Geografiskt område: Kontor i Örebro, Karlstad och Västerås. Familjehem ligger maximalt 15 mil från respektive kontor.

Placeringar per år: ca. 140 i familjehemsvården

Uppdragsgivare: 260 ramavtal med ca. 200 kommuner, främst Mellansverige.

Svenska kristna familjehem

Grundat: 1994

Geografiskt område: Kontor i Örebro. Verksamma i Mellansverige.

Placeringar per år: ca. 12

Uppdragsgivare: ramavtal med ca. 170 kommuner och största samarbetspartners finns i Mellansverige.

Skyddsvärnet anno 1910:

Grundat: 1981 (HVB-hemmet)

Geografiskt område: Mälardalen

Placeringar per år: ca 15

Uppdragsgivare: ramavtal med ca 130 kommuner.

Medlemmars synpunkter och erfarenheter

Famnas och Fremias medlemmar ställer sig positiva till utredningen och anser att direktiven täcker en bredd av problem som finns inom området. Det finns en tilltro till att utredningen kan leda till förslag som kan förbättra situationen för barn och unga i samhällets vård.

Medlemmarna uppskattar utredningens vilja att ta in synpunkter från idéburna organisationer som bedriver HVB- och familjehem. Intentionen med detta dokument är att synliggöra hinder eller problem som våra medlemmar ser. Förhoppningen är att kunna bidra till en förbättrad situationen för barn och unga, men även för familjehem och organisationer som bedriver familjehem och HVB-hem.

Möjligheten till ett bra mottagande

Alla barn har rätt till en trygg och stabil uppväxt. Men ibland behöver barn eller unga placeras utanför det egna hemmet. Oavsett anledning är en placering i ett nytt hem och sammanhang förknippat med oro för barnet eller den unge. Oro upplevs ofta av samtliga parter i placeringen, eftersom en ny livssituation tar form där relationer och rutiner behöver byggas från grunden. Att få tid att lära känna varandra i ett inledande skede är centralt för upplevelsen av mottagandet. Många gånger förutsätter det att någon i familjehemmet har möjlighet att stanna hemma tillsammans med barnet.

Våra medlemmar upplever att det idag ofta saknas rätt förutsättningar för barn och unga att få en bra start vid nyplacering. Detta eftersom möjligheten för en vuxen i ett familjehem att, vid behov, vara hemma med barnet en längre period skiljer sig åt avsevärt mellan kommuner. Barnets behov tas sällan i beaktande, istället är det kommunens ekonomi eller invanda arbetssätt som ligger till grund för beslutet. Dock finns goda exempel, i ett fåtal kommuner finns möjlighet för en vuxen i familjehemmet att, vid en ny placering, utifrån barnets behov vara på plats hemma upp till sex månader med ersättning för eventuellt inkomstbortfall.

Våra medlemmar uppmanar utredningen att se över förutsättningarna för att en vuxen i familjehemmet, vid behov, ska kunna stanna hemma med barnet en längre period vid nya placeringar. Denna möjlighet har en direkt inverkan på upplevd trygghet och kvalitet för barnet eller den unge. Nationella riktlinjer, där även en nationell ersättningsnivå för inkomstbortfall ingår föreslås som lösning.

Stöd till barn och unga när vård utanför det egna hemmet upphört

Medlemmarna uttrycker att det är minst lika avgörande att den unga som varit placerad i familjehem får gott stöd när hen blir vuxen och placeringen tar sitt slut. Rätt insatser i slutet av en placering kan ge den unga goda förutsättningar att stå på egna ben med en positiv framtidstro. Medlemmarnas bild är att förberedelserna inför utslussning ofta är obefintliga och att kommunerna inte tar sitt ansvar för att det ska ske på ett ordnat sätt. Denna process tillfaller ofta familjehemmen, utan vägledning och råd från socialtjänsten. Den unges framtid är avhängig av familjehemmets egen förmåga att förbereda för utslussning och goda vilja att vara ett informellt stöd när placeringen upphört. God vilja innebär stora variationer från fall till fall.

Krafttag krävs för att förändra dagens situation. Det finns ett akut behov av att sätta in flera åtgärder när vården utanför det egna hemmet upphör och den placerade unga ska stå på egna ben. Medlemmarna önskar att utredningen bör analysera detta skede i placeringen noga och överväga regleringar för att säkra att den unga får sina behov av fortsatt stöd tillgodosedda. Förslag på åtgärder för en bättre övergångsperiod till ett självständigt liv är att socialtjänsten och familjehemmet följer upp varje placering i minimum sex månader efter att placeringen upphört. Ett annat förslag är att familjehemmet agerar kontaktfamilj, till exempel varannan helg, under en längre period för att den unge ska ha en trygg punkt i livet.

Dock ska det yttersta ansvaret ligga på socialtjänsten. En del av åtgärderna kan även vara lämpliga för barn och unga som flyttar tillbaka till det egna hemmet.

Arbete, studier och boende bör vara prioriterade frågor vid eftervård och utslussning av myndiga personer. Men också ett starkt stöd till den unga vid kontakt med myndigheter och vården.

Omprövnings- och övervägandebeslut

Utredaren har fått i uppdrag att se över omfattningen på socialnämndens regelbundna överväganden av placeringar av barn och unga ("Regelbundna överväganden" se sida 11 i Dir. 2021:84). Våra medlemmar anser att det finns ett stort behov av att förtydliga syfte och tidpunkten för omprövningar av placeringar samt omfattningen av dessa.

Medlemmarnas erfarenhet är att deras familjehemskonsulenter vittnar om enorm oro och stress under omprövningsbeslut för både barn/unga och i viss mån familjehemmet. Vidare berättar de om situationer där omprövningar förekommer med mycket täta mellanrum. Det råder konsensus kring att täta överväganden inte är gynnsamt för placerade barn/unga, eftersom det leder till oro och känslan av maktlöshet.

Våra medlemmar argumenterar i stället för om ökad närvaro av socialsekreterare i viss mån kan ersätta omprövningsbeslut. Att fysiska besök hos barn/unga kan bidra till en bättre uppfattning av placeringen och således vara ett adderande verktyg. Fler samtal och besök av handläggare kan dessutom leda till att barnets perspektiv stärks. Här nämner också medlemmarna att placeringar som pågått under längre tid och fungerat väl, borde innebära färre omprövningar, vilket leder till en mer stabil och förutsägbar placering.

Hemtagningsbegäran

Tvångsomhändertagande av barn/unga utgör ett mycket starkt ingrepp för en familj. Även om barnets bästa ligger till grund för beslut är det inte alltid förenligt med vårdnadshavares önskan. Möjlighet att göra en hemtagningsbegäran och därmed få sitt ärende prövat är nödvändigt. Dock behövs godtagbara skäl för täta hemtagningsbegäranden.

Medlemmar berättar om ärenden med orimligt täta hemtagningsbegäranden som sker på barnets/den unges bekostnad. Avsaknad av ett tak kombinerat med tidskravet kring hantering av hemtagningsbegärande leder till att fokus flyttas från det placerade barnets/ungdomens mående till administration.

Som en medlem uttryckte det: *"Handläggaren hinner inte träffa det placerade barnet på grund av att hon är överbelastad med hemtagningsbegäranden som aldrig verkar ta slut. Hela tiden inkommer ett nytt i anslutning till föregående beslut".*

Här efterlyses att utredningen ser över regelverket som helhet och reglerar hur många hemtagningsbegäranden som går att göra under en viss tidsperiod. Hur ofta kan föräldrar inkomma med en hemtagningsbegäran? Att frigöra handläggares tid från administration är en viktig aspekt för att stärka situationen för placerade barn och unga.

En skolgång med rätt till stöd

Att gå klart grundskolan och nå kunskapsmålen är den enskilt viktigaste faktorn för ett funktionellt och självständigt vuxenliv. Förutsättningarna är olyckligtvis mycket varierande över landet, enligt medlemmarnas erfarenheter.

Ett gott exempel som medlemmarna lyfte upp och gärna vill se mer av är arbetsmodellen Skolfam och dess positiva betydelse. En medlem lyfte att Göteborgs stad använder sig av detta arbetssätt, men att endast ett fåtal får ta del av insatsen då kommunen lottar vilka barn som ska ta del av insatserna. Brist på pengar ges som anledning till att inte alla barn som kommunen placerar får ta del av stödinsatsen. Vi menar att det är kortsiktigt tänkt. Våra medlemmar skulle vilja att ALLA placerade barn ska få tillgång till Skolfam. En annan viktig fråga som utredningen bör undersöka är hur fördröjd skolstart till följd av placering i annan kommun än hemkommunen kan överkommas. Medlemmarna poängterar att skolplikten gäller samtliga barn, även placerade barn.

Att jobba strukturerat och målinriktat över myndighetsgränser är en avgörande åtgärd för att placerade barn och unga ska nå kunskapsmålen. Medlemmarna pekar på behovet av att utredningen ser över hur kommuner kan krävas på stödinsatser under skolgången. Detta bör vara av prioritet och vara likvärdigt för alla barn/unga. Utifrån barnets bästa och barnets behov är det inte rimligt att kommunens ekonomi i praktiken tycks avgöra om stöd ges eller ej.

Barn och ungas möjlighet att framföra sina åsikter

Våra medlemmar kan inte nog betona att barn och ungas delaktighet och möjlighet att framföra sina åsikter behöver stärkas. Som tidigare nämnts ser medlemmarna handläggares tidsbrist som det största hindret. Barnet/den unga hamnar i skymundan för all dokumentation som krävs, men också av hemtagningsbegäranden och omprövningar.

Medlemmarna önskar således att utredningen tittar närmare på handläggarnas arbetsbelastning i socialtjänsten. Men också att utredningen föreslår ett maxantal för hur många ärenden en handläggare kan handlägga parallellt. I våra medlemmars tillstånd uppges hur många placeringar en familjehemskonsulent max får ansvara för. Det borde finnas ett motsvarande tak även hos socialtjänsten, som står för myndighetsutövningen.

Medlemmarna betonar behovet av en löpande dialog mellan socialtjänstens handläggare och barnet eller den unga för att lyssna in deras åsikter om sin situation och placering. Idag

är dialogen inte kontinuerlig och därmed otillräcklig. En medlem ger som exempel en socialtjänsthandläggare som, på grund av tidsbrist, inte träffat det placerade barnet på över två år. Dokumentation och administration angavs som skäl till utebliven dialog.

Vidare framförde flera medlemmarna att synpunkter som framförts från placerade barn/unga eller familjehemmet inte hanterats av socialtjänstens handläggare. Återigen angavs tidsbrist hos socialtjänsten som skäl. En del verksamheter upplever att den dokumentation som de lämnar till socialtjänsten i uppföljningssyfte inte följs upp alls, eller verifieras av handläggare.

Vi vill poängtera att medlemmarnas bedömning är att tidsbristen inte beror på dokumentation som sådan, utan främst på grund av att socialhandläggare har för många klienter att hantera parallellt.

Det fysiska mötets betydelse

För att identifiera missförhållande, oseriösa aktörer och synliggöra andra viktiga aspekter vid placeringar krävs fysiska besök där barn och unga är placerade. Fysiska besök främjar säker och trygg vård utanför hemmet. Till följd av pandemin har fysiska besök av ansvarig handläggare uteblivit i upp till två år, något som oroar medlemmarna. Redan innan pandemin har medlemmarna upplevt att de fysiska besöken är för få. Vid ifrågasättande har ursäkterna varit många från socialtjänsten, som till exempel: tidsbrist, ny handläggare eller långa avstånd. Våra medlemmar önskar att utredningen överväger tydligare krav på att socialtjänsten med viss regelbundenhet gör fysiska besök i de hem där barn och unga är placerade.

Barnets identitet och rätt till sin livshistoria

Barn som finns i socialtjänstens vård under längre perioder och som dessutom flyttar mellan flera familjehem känner många gånger avsaknaden av sin egen livshistoria.

Att ha information om sin barndom och sin utveckling är viktigt ur ett psykologiskt perspektiv. Detta gäller framför allt unga som haft det trassligt vid placeringar. En medlem beskriver hur unga som begär ut sin dokumentation från socialtjänsten i sökandet efter sin barndom ofta blir besvikna, eftersom den saknar personlig vinkling. Dokumentationen är i första hand avsedd som arbetsdokument för socialtjänsten.

Medlemmarna reflekterar kring barnets rätt till sin egen historia och hur den kan främjas, utan att bli en tung administrativ börda. En lösning kan vara att skapa ett dokument/portfolio där familjehemmet kan spara och dela bilder/teckningar eller andra minnen. En handläggare kan därefter komplettera med information som syftar till att ge individen en livshistoria senare i livet. Ur ett psykologiskt perspektiv är det viktigt att få information om sin barndom. Avsaknad av sådan information kan leda till rotlöshet och ohälsa senare i livet.

Felaktigt ställda krav i upphandlingar av vård

Kommuner lägger ibland ut uppdrag till konsulentstödda familjehemsaktörer som strider mot socialtjänstlagen. Det förekommer krav i upphandlingar på att uppdragstagare ska skriva månadsrapporter om barnet/den unge, trots att det strider mot regelverket som säger att detta ansvar ska ligga på socialtjänsten. Konsulenten ska på sin höjd återge familjehemmets uppfattning om barnet/den unge. Vid kontakt med upphandlande myndighet har ifrågasättanden avisats. Detta är något som oroar medlemmarna, eftersom oseriösa aktörer kan undanhålla information som inte är till deras fördel.

Medlemmar påpekar också att enligt Socialstyrelsens handbok ska kommunen se till att en uppdaterad genomförandeplan finns, men inte sällan lägger kommunen ut det uppdraget på verksamheterna de upphandlat.

Svåra vårdnadsöverflyttningar

Några medlemmar lyfte problematiken kring svåra vårdnadsöverflyttningar där biologiska familjen skapar svårhanterliga situationer för familjehemmet. Det kan vara föräldrar som är hotfulla, arga, har ett aktivt missbruk eller psykisk ohälsa. Svåra vårdnadsöverflyttningar leder ofta till avbrott, för att värja sig mot den hotfulla situationen. I och med detta uteblir trygghet och långsiktighet som barnet/den unge behöver. Medlemmarna efterlyser en översyn om hur dessa ärenden bäst kan hanteras. Våra medlemmar anser att vårdnadsöverflyttningar bör genomföras i större utsträckning, men att socialtjänsten även fortsatt behöver ha kvar umgängesstöd och/eller jobba på annat sätt med de biologiska föräldrarna.

Särskilja utförare vid redovisning och åtgärder

Famna och Fremia uppmanar utredningen att beakta det faktum att verksamheter för placerade barn/unga drivs i tre olika regiformer – offentlig, privat och idéburen. Det behövs mer kunskapsunderlag om i vilken utsträckning regiformen har betydelse för kvaliteten på insatserna. Vi hoppas att utredningen kan bidra till ökad kunskap om det genom att särskilja utförare i ert arbete utifrån de tre sektorerna; offentlig, privat och idéburen. Ofta presenteras privata och idéburna aktörer i samma kategori, vilket osynliggör den idéburna vårdens och sociala omsorgens resultat. Vid redovisning av statistik, i era slutsatser och förslag önskar vi att ni har detta perspektiv i åtanke.

Vidare vill vi påminna om de idéburna organisationerna särart och mervärde. Dessa organisationer styrs utifrån drivkraften att göra samhällsnytta och en tro på människan som leder till att individens behov är centrala i insatser som utförs.

I och med riksdagens beslut om proposition 2021/22:135 om idéburen välfärd kommer idéburna aktörer, från den 1 januari 2023, att kunna registrera sig i ett frivilligt register för

idéburna aktörer. Lagändringar gör det också möjligt för kommuner att reservera rätten att delta i upphandlingar av välfärdstjänster till idéburna organisationer. Vi hoppas att utredningen beaktar vilka möjligheter dessa lagändringar kan innebära för era slutsatser och förslag i kommande betänkande.

Aleksandra Wasso Hägglund, Sakkunnig idéburen välfärd, Famna
E-post: aleksandra.wasso@famna.org
Tel. 072-205 21 55

Famna – Riksorganisationen för idéburen välfärd
Box 16355, 103 26 Stockholm
Besöksadress: Klara Södra Kyrkogata 1, 8 tr